

KOMENTET DHE ANALIZA
E DRAFTIT TË

**PLANIT KOMBËTAR PËR ENERGJI DHE KLIMË
(PKEK)
TË KOSOVËS**

Përmbajtja

Hyrja.....	2
Dekarbonizimi (Seksioni 2.1 & 3.1)	4
Rekomandimet për Rritjen e përpjekjeve për Dekarbonizim.....	6
Efiçienca e Energjisë (Seksioni 2.2 & 3.2):.....	9
Tregu i Brendshëm i Energjisë (Seksioni 2.4 & 3.4):	10
Hulumtimi, Inovacioni dhe Konkurrueshmëria (Seksioni 2.5 & 3.5):	11
Përfundimet	12

Hyrja

Instituti për Politika Zhvillimore (INDEP) ka qenë pjesë përbërëse e rrugëtimit të Kosovës drejt një të ardhmeje të qëndrueshme dhe eficiente në energji. Përfshirja jonë aktive në grupet punuese të Planit Kombëtar të Energjisë dhe Klimës (PKEK) gjatë viteve 2019-2020 dhe gjatë vitit 2022, është një dëshmi e përkushtimit tonë në formësimin e strategjive energjetike, mjedisore dhe klimatike të Kosovës. Kjo pjesëmarrje jo vetëm që na lejoi të kontribuojmë me ekspertizën tonë, por gjithashtu të fitojmë njohuri të vlefshme për kompleksitetin dhe sfidat e zhvillimit të politikave energjetike në Kosovë.

Pas angazhimit tonë në këto grupe pune, INDEP publikoi një dokument gjithëpërfshirës që analizonte në mënyrë kritike draftet e PKEK. Ky dokument shërbeu jo vetëm si pasqyrim i gjetjeve dhe rekomandimeve tona, por edhe si dokument udhëzues për përmirësime të mëtejshme në kornizën e politikës energjetike të Kosovës.

Raporti i Komisionit Evropian për Kosovën për vitin 2023, përmend një sërë fushash në të cilat nevojitet progres dhe që janë relevante për PKEK:

Zbatimi i Strategjisë për Ndryshimet Klimatike 2019-2028 dhe planit të veprimit për 2021-2023 është shumë i kufizuar. Kosova ende nuk e ka miratuar ligjin për ndryshimet klimatike. Plani Kombëtar i Energjisë dhe Klimës duhet të miratohet deri në fund të qershorit 2024. Qeveria duhet të nisë hartimin e një Strategjie të Dekarbonizimit duke përfshirë veprimet që lidhen me energjinë, bujqësinë, pylltarinë dhe zhvillimin e përgjithshëm ekonomik. Këshilli Kombëtar i Ndryshimeve Klimatike i rithemeluar mori masa konkrete për të integruar veprimet klimatike dhe për të rritur ndërgjegjësimin publik. Raportimi i inventarit të emetimeve të gazeve serrë për vitin 2020 nuk është ende i disponueshëm. Kuadri strategjik dhe legjislativ duhet të përafrohet me qëllimet strategjike të BE-së që rrjedhin nga Agjenda e Gjelbër për Ballkanin Perëndimor. Kosova duhet të përgatitet për harmonizimin me *acquis* për klimën sipas modifikimeve të rëndësishme të sjella nga pakoja 'Fit for 55'. Kosova duhet të ndër marrë hapat e nevojshëm për krijimin e një mekanizmi për çmimin e karbonit në përputhje me ETS (Emission Trading System) të BE-së për të avancuar zbatimin e *acquis* të BE-së dhe për t'u përgatitur në mënyrë adekuate për Mekanizmin e Rregullimit të Kufirit të Karbonit të BE-së që hyn në fuqi në fazën e tij tranzitore që nga 1 tetor 2023.¹

PKEK, i parashikuar si një dokument ombrellë, është më shumë se një përmbledhje e thjeshtë e strategjive; është menduar të jetë një fener që e udhëheq Kosovën drejt një të ardhmeje të qëndrueshme. Qëllimi i tij fillestar ishte krijimi i një vizioni strategjik afatgjatë për vendin, duke përfshirë fusha kyçe si qëndrueshmëria e energjisë, kujdesi mjedisor dhe veprimi i klimës. Ky vizion

¹ Komisioni Evropian, (2023), 'Raporti për Kosovën 2023', fq. 116.

është thelbësor për përafrimin e kornizës së politikave të Kosovës me qëllimet më të gjera të pavarësisë energjetike, rritjes ekonomike dhe ruajtjes së mjedisit.

Ndërsa thellojmë në analizën e detajuar të "Draftit të parë PKEK 2025-2030 të Kosovës", është e domosdoshme të pranohet roli themelor që luan PKEK. Nuk është thjesht një dokument politikash; është një udhërrëfyes për rrugëtimin e Kosovës drejt një të ardhmeje më të gjelbër dhe më të qëndrueshme. Roli i INDEP-it në këtë rrugëtim ka qenë dhe vazhdon të jetë ai i mbështetjes kritike, analizës dhe avokimit, duke siguruar që strategjitë e përcaktuara në PKEK-së të jenë jo vetëm vizionare, por edhe praktike dhe të zbatueshme. Me këtë perspektivë, analiza jonë synon të kritikojë dhe përmirësojë në mënyrë konstruktive draftin e PKEK-së, duke siguruar që ai mishëron plotësisht qëllimet ambicioze por thelbësore për të ardhmen e Kosovës për energjinë dhe mjedisin.

Dekarbonizimi (Seksioni 2.1 & 3.1)

Kosova, si shumë vende në mbarë botën, po përballet me sfidat dhe imperativat e dekarbonizimit. Të kuptuarit e gjendjes aktuale të përpjekjeve të dekarbonizimit të Kosovës është thelbësore për zhvillimin e strategjive efektive për të ecur përpara.

Trendet në emetimet e gazrave serrë (GS) në Kosovë tregojnë nevojën urgjente për masa gjithëpërfshirëse të dekarbonizimit. Sektori i energjisë, i varur kryesisht nga lëndët djegëse fosile, është një kontribuues i rëndësishëm në këto emetime, së bashku me sektorin e transportit, i cili po përjeton rritje dhe rrjedhimisht një rritje të emetimeve të GS. Ndërkohë që ka pasur përpjekje për kalimin drejt burimeve më të pastra të energjisë, ritmi dhe shkalla e këtyre përpjekjeve duhet të përshpejtohet për të përmbushur standardet mjedisore globale dhe rajonale.

Në Kosovë, sektorët primar që kontribuojnë në emetimet e GS përfshijnë prodhimin e energjisë, transportin dhe në një masë më të vogël, bujqësinë dhe menaxhimin e mbeturinave. Sektori i energjisë, i varur shumë nga termocentralet me qymyr, mbetet kontribuuesi më thelbësor. Kjo varësi jo vetëm që përkeqëson shqetësimet mjedisore, por gjithashtu paraqet sfida në përafrimin me normat globale të dekarbonizimit. Sektori i transportit, duke u zgjeruar me shpejtësi në përgjigje të rritjes ekonomike, shton barrën e emetimeve, duke nënvizuar nevojën për mënyra transporti më të pastra dhe më të qëndrueshme.

Kosova ka përcaktuar disa strategji themelore për të luftuar ndryshimet klimatike, veçanërisht Strategjinë për Ndryshimet Klimatike 2019-2028. Kjo strategji përshkruan një kornizë për reduktimin e emetimeve dhe kalimin në një të ardhme më të qëndrueshme. Megjithatë, zbatimi i tij ka qenë i kufizuar, siç theksohet në Raportin e Komisionit Evropian për Kosovën 2023. Mungesa e një ligji gjithëpërfshirës për ndryshimet klimatike i pengon dukshëm këto përpjekje, duke krijuar një vakum politikash që duhet të adresohet urgjentisht. Ky boshllëk legjislativ kufizon aftësinë e Kosovës për të planifikuar, zbatuar dhe monitoruar në mënyrë efektive iniciativat e dekarbonizimit, duke penguar përparimin drejt qëllimeve të saj mjedisore.

Progresi i kufizuar në zbatimin e strategjisë ekzistuese për ndryshimet klimatike dhe mungesa e një kornize ligjore gjithëpërfshirëse nënvizojnë sfidat me të cilat përballet Kosova në rrugëtimin e saj të dekarbonizimit. Për t'u harmonizuar me standardet mjedisore globale dhe rajonale dhe për të kontribuar në luftën më të gjerë kundër ndryshimeve klimatike, Kosova duhet të rrisë përpjekjet e saj në formulimin, zbatimin dhe monitorimin e politikave. Kjo do të kërkojë jo vetëm veprime qeveritare, por edhe angazhimin e akterëve të ndryshëm, duke përfshirë sektorin privat, shoqërinë civile dhe partnerët ndërkombëtarë.

Plani Kombëtar i Energjisë dhe Klimës (PKEK) i Kosovës propozon disa masa që synojnë dekarbonizimin, duke reflektuar një përkushtim për adresimin e ndryshimeve klimatike. Megjithatë, një shqyrtim kritik i këtyre masave zbulon fusha ku mund të rritet qëllimi, ambicia dhe përafrimi me qëllimet më të gjera të Agjendës së Gjellbër të BE-së për Ballkanin Perëndimor. Ndërsa plani përfshin strategji për kalimin në burimet e ripërtëritshme të energjisë dhe përmirësimin e efikasitetit të energjisë, thellësia dhe gjithëpërfshirja e këtyre strategjive kanë nevojë për zhvillim të mëtejshëm. Qëllimet ambicioze të Agjendës së Gjellbër të BE-së kërkojnë një qasje

më të fuqishme dhe të integruar, një qasje që jo vetëm trajton prodhimin e energjisë, por gjithashtu përfshin transportin, industrinë dhe sektorë të tjerë kyç.

Një boshllëk i rëndësishëm në PKEK është mungesa e një Strategjie gjithëpërfshirëse të Dekarbonizimit. Ky hendek potencialisht minon efektivitetin e seksionit të dekarbonizimit të planit. Një Strategji e Dekarbonizimit do të siguronte një udhërrëfyes më të detajuar, specifik për sektorin, duke përshkruar hapa dhe momente të qarta për reduktimin e emetimeve të karbonit. Mungesa e tij do të thotë se Kosovës i mungon një qasje kohezive dhe e koordinuar për trajtimin e aspekteve të ndryshme të dekarbonizimit, nga miratimi teknologjik deri te reformat rregullatore.

Mungesa e një inventari gjithëpërfshirës të emetimeve në Kosovë pengon aftësinë e vendit për të gjurmuar dhe menaxhuar në mënyrë efektive përpjekjet e tij për dekarbonizimin. Një inventar i emetimeve është thelbësor për të kuptuar burimet dhe shkallën e emetimeve të GS, vendosjen e objektivave realiste dhe me ndikim të reduktimit dhe monitorimin e progresit me kalimin e kohës. Pa këtë mjet, politikëbërësit dhe palët e interesuara të Kosovës po shtyn përpara pa një pasqyrë të qartë të peizazhit aktual të emetimeve, gjë që mund të çojë në politika joefektive ose të keqdrejtura.

Siç përmend PKEK, në lidhje me çmimet e energjisë elektrike, Strategjia e Energjisë parashikon nivele çmimesh prej rreth 79-82 EUR/MWh (çmimet 2016: 73.5 – 76.3 EUR/MWh) për periudhën midis 2026 dhe 2031.² Megjithatë, ndërsa rezultatet e modelimit për Strategjinë e Energjisë përmbajnë një çmim të karbonit i cili gradualisht konvergjon në nivelet e çmimeve të lejuara të EU-ETS, llogaritjet e paraqitura në PKEK nuk përfshijnë një çmim për emetimet e karbonit në rajonin e Ballkanit Perëndimor. Prandaj, pa çmimin vendas dhe/ose rajonal të karbonit, PKEK projektton një çmim me shumicë të energjisë elektrike prej rreth 40 EUR/MWh deri në vitin 2030 (45-50 EUR/MWh deri në vitin 2040)³.

² Republika e Kosovës, (2023), ‘Strategjia e Energjisë së Kosovës’, Çmimet me shumicë dhe mbështetja e burimeve të ripërtëritshme, fq. 14.

³ Republika e Kosovës, (2023), ‘Draft Plani Kombëtar i Kosovës për Energji dhe Klimë (PKEK)’, fq. 127

Rekomandimet për Rritjen e përpjekjeve për Dekarbonizim

Plani i Detajuar për Strategjinë e Dekarbonizimit

Në seksionin e dekarbonizimit të PKEK, duke filluar nga faqja 24, ne rekomandojmë përfshirjen e një përshkrimi të detajuar për një Strategji të Dekarbonizimit. Kjo skicë duhet të përfshijë të gjithë sektorët përkatës (energjinë, bujqësinë, pylltarinë) dhe të integrojë qëllimet e zhvillimit të qëndrueshëm ekonomik. Në PKEK, theksohet se “Edhe pse është një strategji për zhvillimin e energjisë, mbulohet edhe dimensionin e dekarbonizimit, pasi disa objektiva strategjike të strategjisë lidhen me dekarbonizimin dhe energjinë e ripërtëritshme. Ky objektivi strategjik adresohet nga 3 objektiva specifike: 1. Zbatimi gradual i çmimit të karbonit, 2. Promovimi i burimeve të ripërtëritshme të energjisë në miksin e prodhimit të energjisë elektrike, 3. Promovimi i përdorimit të energjisë së ripërtëritshme për ngrohje.”⁴ Megjithatë, kjo qasje, ndonëse e mirëseardhur në përfshirjen e saj të energjisë së ripërtëritshme dhe çmimeve të karbonit, nuk arrin në strategjinë gjithëpërfshirëse dhe shumëdimensionale që kërkon dekarbonizimi i vërtetë. Një strategji e dedikuar dekarbonizimi do të shtrihet përtej këtyre objektivave specifike, duke përfshirë sektorë më të gjerë si transporti, bujqësia dhe menaxhimi i mbetjeve, dhe duke integruar zhvillimin e qëndrueshëm ekonomik krahas konsideratave mjedisore. Siç rekomandohet nga Komisioni Evropian në Raportin e tij për Kosovën 2023, një strategji e tillë duhet të përputhet me qëllimet strategjike të BE-së që rrjedhin nga Agjenda e Gjelbër për Ballkanin Perëndimor dhe të përgatisë Kosovën për harmonizimin me acquis-në e klimës të sjellë nga pakoja Fit for 55.⁵ Gjithashtu duhet të trajtojë forcimin e kapaciteteve administrative dhe inspektuese dhe të përfshijë veprime të detajuara, afate kohore dhe subjekte përgjegjëse. Kjo është kritike për Kosovën që jo vetëm të përmbushë zotimet e saj mjedisore, por gjithashtu të sigurojë një qasje të koordinuar dhe efektive për arritjen e objektivave më të gjera të zhvillimit të qëndrueshëm dhe harmonizimit me BE-në.

Forcimi i kapaciteteve administrative dhe inspektuese

Në kapitullin 3, në seksionin '3.1 Dekarbonizimi i dimensionit', rekomandohet të shtohet një masë specifike që fokusohet në rritjen e aftësive inspektuese dhe administrative. Kjo masë mund të artikullohet si më poshtë:

Masa: Forcimi i kapaciteteve të inspektimit dhe administrativ për zbatimin efektiv të dekarbonizimit

Objektivi: Të sigurohet zbatimi i fuqishëm dhe zbatimi efektiv i politikave dhe masave të dekarbonizimit nëpërmjet inspektimit dhe aftësive administrative të zgjeruara.

Përshkrimi: Kjo masë përfshin një fuqizim të plotë të kapaciteteve të organeve rregullatore mjedisore dhe agjencive të tjera përkatëse qeveritare. Ajo përfshin programe trajnimit për të rritur ekspertizën teknike të stafit, investime në teknologji dhe infrastrukturë për monitorim dhe zbatim më të mirë, si dhe zhvillimin e udhëzimeve dhe protokolleve të

⁴ Republika e Kosovës, (2023), 'Draft Plani Kombëtar i Kosovës për Energji dhe Klimë (PKEK)', fq. 23.

⁵ Komisioni Evropian, (2023), 'Raporti i Kosovës 2023', fq. 116.

qarta për proceset e inspektimit. Për më tepër, masa do të përfshijë vlerësimin dhe përshtatjen e rregullt të procedurave administrative për të siguruar përafrimin e tyre me qëllimet në zhvillim të dekarbonizimit dhe standardet e BE-së.

Rezultatet e pritshme: Përputhshmëri e përmirësuar me politikat e dekarbonizimit, monitorim më efektiv i emetimeve dhe ndikimeve mjedisore dhe një nivel më i lartë gatishmërie për zbatimin e iniciativave komplekse të dekarbonizimit.

Kjo masë përputhet me rekomandimet e Komisionit Evropian në Raportin e Kosovës 2023, të cilat theksojnë nevojën për forcimin e konsiderueshëm të kapaciteteve administrative dhe inspektuese në sektorin e mjedisit. Duke e inkorporuar këtë masë në PKEK, Kosova mund të sigurojë që përpjekjet e saj për dekarbonizimin jo vetëm të jenë të planifikuara mirë, por edhe të ekzekutohen dhe monitorohen në mënyrë efektive.

Kampanjat vetëdijësuese dhe angazhimi

Në lidhje me Politikën dhe Masat (PAM) 34 të PKEK të detajuar në faqen 76,⁶ e cila fokusohet në 'Programet e Informacionit të Konsumatorit', është e lavdërueshme që PKEK njeh rëndësinë e informacionit të konsumatorëve në nxitjen e efikasitetit të energjisë dhe praktikave të qëndrueshme. Megjithatë, për të maksimizuar vleratë ndikimin e përpjekjeve për dekarbonizim, rekomandohet të zgjerohet kjo qasje për të përfshirë masa gjithëpërfshirëse të ndërgjegjësimit dhe politikave të angazhimit në të gjithë sektorët.

Duke u mbështetur në hartimin e PAM 34, kjo qasje e zgjeruar do të përfshinte zhvillimin dhe zbatimin e fushatave ndërgjegjësuese dhe programeve arsimore që synojnë sektorë të ndryshëm, si transporti, bujqësia dhe menaxhimi i mbetjeve, përveç energjisë. Këto fushata duhet të synojnë të informojnë publikun për rëndësinë dhe përfitimet e përpjekjeve të dekarbonizimit, duke promovuar ndryshime të sjelljes që mbështesin qëllimet e qëndrueshmërisë së Kosovës. Programet mund të përfshijnë partneritete me institucionet arsimore, mediat dhe organizatat e shoqërisë civile për të arritur një audiencë më të gjerë dhe për të krijuar një ndikim më të rëndësishëm.

Këto përpjekje do të rezultojnë në rritjen e mirëkuptimit dhe mbështetjes së publikut për politikat e dekarbonizimit, duke çuar në ndryshime të sjelljes që kontribuojnë në reduktimin e emetimeve të GS dhe promovimin e praktikave të qëndrueshme në sektorë të ndryshëm. Kjo qasje më e gjerë ndaj ndërgjegjësimit dhe angazhimit është thelbësore për kultivimin e një mendësie shoqërore që mbështet dhe merr pjesë në përpjekjet e dekarbonizimit. Kjo pranon se veprimi efektiv i klimës kërkon jo vetëm zbatimin e politikave nga lart-poshtë, por edhe ndryshimin shoqëror nga poshtë-lart.

⁶ Republika e Kosovës, (2023), 'Draft Plani Kombëtar i Kosovës për Energji dhe Klimë (PKEK)', fq. 76.

Mekanizmat e Çmimeve të Karbonit

Në përputhje me raportin e Komisionit Evropian për Kosovën, i cili thotë, "Kosova duhet të ndër marrë hapat e nevojshëm për krijimin e një mekanizmi për çmimin e karbonit, në përputhje me ETS të BE-së, për të avancuar zbatimin e *acquis* të BE-së dhe për t'u përgatitur në mënyrë adekuate për Mekanizmi i Rregullimit të Kufirit të Karbonit të BE-së, që hyn në fuqi në fazën e tij kalimtare që nga 1 tetori 2023"⁷, është thelbësore për PKEK jo vetëm të parashikojë, por edhe të integrojë në mënyrë aktive krijimin e një mekanizmi të çmimit të karbonit. Ndërsa PKEK në faqen 59 tashmë parashikon një masë nën PAM 1: 'Studim mbi efektet e CBAM dhe/ose një çmimi vendas të karbonit', ky rekomandim synon të forcojë dhe përshpejtojë procesin e zbatimit.

Rekomandim: Rishikoni PAM 1 në: Zbatimin e Përshpejtuar dhe Zgjerimin e Mekanizmit të Çmimeve të Karbonit

Objekti: Për të përshpejtuar zbatimin e një mekanizmi të çmimit të karbonit në Kosovë, duke siguruar përafrimin me Sistemin e Tregtimit të Emisioneve të BE-së (ETS) dhe përgatitjen për Mekanizmin e BE-së për Rregullimin e Kufirit të Karbonit (CBAM).

Bazuar në masën PAM 1 të PKEK-së, ky rekomandim përfshin jo vetëm kryerjen e një studimi mbi ndikimet e CBAM dhe çmimin e brendshëm të karbonit, por edhe fillimin e hapave për zbatimin e hershëm të një mekanizmi të çmimit të karbonit. Ky mekanizëm duhet të bazohet nga studimi, por gjithashtu duhet të vazhdojë me urgjencën e nevojshme për të përmbushur objektivat e përafrimit me BE-në. Rekomandimi përfshin transpozimin e rregulloreve përkatëse të BE-së për monitorimin, raportimin, akreditimin dhe verifikimin e emetimeve të gazeve serrë dhe krijimin e infrastrukturës së nevojshme institucionale, teknike dhe sistemit të qeverisjes. Ai gjithashtu duhet të përfshijë një afat kohor të detajuar dhe veprime specifike për funksionalizimin e mekanizmit të çmimit të karbonit.

⁷ Komisioni Evropian, (2023), 'Raporti i Kosovës 2023', fq. 117.

Efiçienca e Energjisë (Seksioni 2.2 & 3.2):

Plani Kombëtar i Energjisë dhe Klimës (PKEK) i Kosovës paraqet një sërë masash premtuese të politikave që synojnë rritjen e efiçencës së energjisë. Këto masa janë thelbësore për reduktimin e konsumit të përgjithshëm të energjisë dhe kalimin drejt praktikave më të qëndrueshme të energjisë. Fokusi i PKEK në efiçencën e energjisë nuk është vetëm i kujdesshëm mjedisor, por gjithashtu përputhet me qëllimet më të gjera të qëndrueshmërisë së energjisë dhe qëndrueshmërisë ekonomike.

Megjithatë, pas një rishikimi të plotë të PKEK-së, bëhet e qartë se ka një mungesë të dukshme të masave fiskale të dizajnuara për të inkurajuar miratimin e pajisjeve, praktikave dhe proceseve efikase. Ky boshllëk është i rëndësishëm sepse masat fiskale janë një mjet i fuqishëm për të nxitur si individët ashtu edhe bizneset të adoptojnë teknologji dhe praktika më efikase për energjinë. Mungesa e stimujve të tillë, veçanërisht për pajisjet mund të ngadalësojë ritmin e përmirësimeve të efiçencës së energjisë nëpër sektorë të ndryshëm në Kosovë.

Tregu i Brendshëm i Energjisë (Seksioni 2.4 & 3.4):

Rekomandimi për PAM 56, i cili përfshin heqjen e plotë të Marrëveshjes së Furnizimit me Shumicë (BSA) ndërmjet Kompanisë së Furnizimit me Energji Elektrike të Kosovës (KESCO) dhe Korporatës Elektrike të Kosovës (KEK), dhe futjen e Obligimeve financiare të Shërbimit Publik, përputhet me objektivin më të gjerë të rritjes së konkurrencës në tregjet me pakicë të energjisë në Kosovë. Kjo lëvizje është në të vërtetë në përputhje me parimet thelbësore të një tregu të lirë dhe pritet të përmirësojë funksionimin e tregut. Duke pasur parasysh se PAM 56 i mungojnë masat specifike për zbatim, duhet të merret parasysh një qasje e strukturuar për të adresuar urgjencën e heqjes gradualisht të BSA:

- **Udhërrëfyeni i detajuar për largimin gradual:** Zhvilloni një udhërrëfyes gjithëpërfshirës me afate kohore dhe momente të qarta për largimin gradualisht nga BSA. Kjo duhet të përfshijë ndryshime specifike ligjore dhe rregullative, si dhe hapat operacionale që do të ndërmerren nga ZRRE, KEK dhe/ose KESCO.
- **Prezantimi i kontratave për diferencë (CfD):** Zbatimi i CfD-ve përmes një procesi tenderimi transparent dhe konkurrues mund të jetë një qasje e zbatueshme. CfD-të mund të ofrojnë një mekanizëm të qëndrueshëm dhe të parashikueshëm të çmimeve për energjinë elektrike, duke inkurajuar investimet e duke mbrojtur konsumatorët nga paqëndrueshmëria e çmimeve.
- **Angazhimi i palëve të interesuara dhe ngritja e kapaciteteve:** Angazhohuni me të gjitha palët relevante të interesit, duke përfshirë KEK-un, furnitorët, organet qeveritare dhe rregullatorin e energjisë, për të krijuar konsensus dhe mirëkuptim për modelin e ri të tregut. Mund të jenë të nevojshme iniciativat e trajnimit dhe të ngritjes së kapaciteteve për të siguruar një tranzicion të drejtë.
- **Strategjia e Komunikimit Publik:** Zbatimi i një strategjie gjithëpërfshirëse komunikimi për të mbajtur të informuar të gjithë palët e interesuara dhe publikun për ndryshimet dhe përfitimet e tyre. Transparenca në këtë proces është thelbësore për të fituar besimin dhe mbështetjen e publikut.

Hulumtimi, Inovacioni dhe Konkurrueshmëria (Seksioni 2.5 & 3.5):

Në kontekstin e Planit Kombëtar për Energji dhe Klimë (PKEK) të Kosovës, seksioni i dedikuar "3.5 Dimensioi i hulumtimit, inovacionit dhe konkurrueshmërisë", siç detajohet në faqen 89, vendos një bazë vendimtare për rrugëtimin e vendit drejt një të ardhmeje energjetike të qëndrueshme dhe konkurruese. Ky seksion identifikon dhe trajton në mënyrë të lavdërueshme rolin kryesor të hulumtimit, inovacionit dhe konkurrueshmërisë në shtyrjen përpara të objektivave të Kosovës për energji dhe klimë. Qasja gjithëpërfshirëse e përshkruar, duke përfshirë aspekte të tilla si ngritja e kapaciteteve në universitete, krijimi i qendrave të përbashkëta kërkimore (JRC) dhe integrimi i temave të energjisë dhe klimës në kurrikulat akademike, demonstroi një strategji të menduarit përpara që përputhet me praktikën më të mira globale në tranzicionin energjetik dhe zbutjen e ndryshimeve klimatike.

Për më tepër, theksi i PKEK-së në nxitjen e bashkëpunimeve ndërmjet organeve qeveritare, institucioneve akademike dhe palëve të interesuara të industrisë pasqyron një qasje holistike për trajtimin e sfidave të shumëllojshme në sektorin e energjisë. Ky model bashkëpunues jo vetëm që synon të rrisë cilësinë e kërkimit dhe edukimit në shkencat e energjisë dhe klimës, por gjithashtu kërkon të kapërcejë hendekun midis hulumtimit teorik dhe zgjidhjeve praktike, të orientuara nga industria.

- **Kuota buxhetore vjetore për Hulumtim dhe Zhvillim (H&Zh):** Rekomandohet që Ministria e Ekonomisë të vendosë një përqindje kuotë fikse të buxhetit të saj vjetor që do të ndahet posaçërisht për aktivitetet e hulumtimit dhe zhvillimit në sektorin e energjisë. Ky buxhet i dedikuar për H&Zh duhet të përdoret në mënyrë strategjike për të mbështetur një sërë iniciativash, duke përfshirë financimin e instituteve të pavarura hulumtuese, projektet e përbashkëta hulumtuese me universitetet, zhvillimin e teknologjive inovative dhe aktivitete të tjera që përputhen me objektivat e përshkruara në PKEK. Vendosja e një përqindjeje të përcaktuar siguron një fluks të qëndrueshëm dhe të parashikueshëm të financimit, vendimtar për planifikimin dhe ekzekutimin afatgjatë të projekteve K&Zh.
- **Programi i subvencionimit për Institutet e Pavarura Hulumtuese:** Krijimi i një programi të dedikuar për subvencionim që synon mbështetjen e instituteve të specializuara të pavarura hulumtuese në Kosovë. Ky program mund të ofrojë ndihmë financiare për projektet kërkimore, kostot operative dhe zhvillimin infrastrukturor, duke u fokusuar në energjinë, klimën, lëvizshmërinë dhe rritjen e qëndrueshme.
- **Rrjetëzimi dhe Angazhimi i Diasporës:** Shfrytëzoheni diasporën e Kosovës për mundësitë e rrjetëzimit dhe bashkëpunimit. Kjo mund të përfshijë krijimin e partneriteteve ndërmjet instituteve të pavarura në Kosovë dhe enteve hulumtuese ku diaspora është aktive, duke nxitur bashkëpunimin ndërkombëtar dhe transferimin e teknologjisë. Ne rekomandojmë që kjo të përfshihet ose nën PAM 59 ose të hartojë një PAM të veçantë.

Përfundimet

Plani Kombëtar i Energjisë dhe Klimës (PKEK) i Kosovës paraqet një hap të rëndësishëm përpara në integrimin dhe harmonizimin e politikave të vendit në aspektin e klimës, energjisë dhe mjedisit. Ky kuadër gjithëpërfshirës jo vetëm që përmbledh një sërë politikash, por gjithashtu shërben si një mekanizëm kritik për përafrimin e këtyre politikave drejt një qëllimi të unifikuar. Gjerësia dhe thellësia e PKEK-së nënvizojnë rolin e saj kryesor në udhëheqjen e Kosovës përmes një udhëtimit transformues drejt energjisë së qëndrueshme dhe kujdestarisë mjedisore.

PKEK e Kosovës është me të vërtetë një dokument ambicioz, i cili parashtron një vizion që është edhe progresiv dhe sfidues. Ai përshkruan një rrugë që kërkon një ritëm të përshpejtuar zbatimi për të përmbushur objektivat e tij në mënyrë efektive. Ambicia e përmbledhur brenda PKEK, megjithëse e lavdërueshme, nënvizon gjithashtu nevojën për përpjekje rigorozë dhe të qëndrueshme në shumë sektorë. Rekomandimet e Institutit për Politika Zhvillimore (INDEP) në këtë analizë janë të dizajnuara për të plotësuar dhe përmirësuar strategjitë e PKEK. Këto rekomandime synojnë të plotësojnë boshllëqet, të adresojnë sfidat e mundshme dhe të ofrojnë zgjidhje pragmatike që janë thelbësore për dekarbonizimin e suksesshëm dhe tranzicionin energjetik të Kosovës.

Zbatimi i suksesshëm i këtyre masave, së bashku me kornizën e fuqishme të ofruar nga PKEK, është thelbësore për Kosovën për të arritur qëllimet e saj mjedisore dhe energjetike. Kjo kërkon jo vetëm një angazhim nga të gjithë aktorët e përfshirë, por edhe një qasje proaktive për t'u përshtatur dhe evoluar sipas nevojës së situatës. Përpjekjet e kombinuara të organeve qeveritare, sektorëve privatë, institucioneve akademike dhe partnerëve ndërkombëtarë do të jenë instrumentale në realizimin e vizionit të përcaktuar në PKEK.

